

El regnat de Ferran VII

L'absolutisme de la monarquia espanyola en crisi

Ferran, príncep d'Astúries entre 1788 i 1808, i rei d'Espanya en dues tongades, primer el 1808, i després, un cop acabada la Guerra del Francès de 1814-1833, va néixer a l'Escorial el 14 d'octubre de 1784 sent el tercer fill del rei Carles IV d'Espanya i Maria Lluïsa de Borbó-Parma. El seu regnat fou l'últim a Espanya del sistema polític que els protagonistes de la Revolució francesa de 1789 havien anomenat *antic règim*, es a dir el sistema polític, econòmic i social que s'havia implantat a l'Europa occidental després de l'època medieval. Es tractava d'un feudalisme modificat pel creixement econòmic impulsat pel comerç colonial i l'ascens de la burgesia; modificat també per la força de la monarquia absoluta

que es fonamentada en el dret diví dels reis a detenir el poder i a fer complir les lleis que ells mateixos dictaven.

Durant el regnat del seu pare Carles IV (1788-1808) la situació de prestigi i prosperitat que havia significat el regnat de Carles III, el monarca que havia creat un estat unificat i centralitzat força pròsper gràcies a l'augment de la producció agrícola i la revifalla de les activitats comercials i manufactureres, va arribar a la seva fi. Essucceïren anys de males collites que provocaren greus crisis de subsistència i revoltes urbanes; el comerç colonial entrà en crisi; els canvis de ministres, els enfrontaments entre el rei, la seva esposa i l'hereu Ferran, i una desastrosa política exterior van provocar conflictes internacionals de greus conseqüències i una crisi política permanent.

tars continuaren quan Espanya s'alià amb Napoleó per fer front a Anglaterra, la gran potència industrial i marítima. El resultat va ser la pèrdua del mercat anglès i de les colònies americanes, i la consegüent ruïna del comerç català. Aquesta política exterior demostrà la incapacitat de la monarquia i dels seus governs i agreujà la crisi de la hisenda espanyola.

Enmig d'aquets problemes i aprofitant les desavinences de la família reial, els exèrcits napoleònics van envair Espanya al principi de 1808 i es situaren estratègicament a les ciutats més importants de l'Estat, tot controlant les principals vies de comunicació. Napoleó aconseguí l'abdicació de la família reial espanyola i entregà la corona d'Espanya al seu germà Josep Bonaparte. La confusió inicial fou molt gran. Però aviat s'escamparen per tot arreu les insurreccions populars contra les tropes napoleòniques i les autoritats espanyoles que hi col·laboraven. Començava així la guerra del Francès, coneguda a Espanya amb el nom de Guerra de la Independència (1).

Ferran, príncep d'Astúries

El príncep Ferran va viure una joventut difícil; terriblement influenciat pel seu mentor, el canonge Juan Escóiquiz Morata, un home d'ideologia ultraconservadora que li va inculcar una desconfiança i un ferotge odi envers els seus pares i Manuel Godoy; també en fou víctima política, sobretot per què el príncep Ferran va convertir en un titella del seu preceptor i en el màxim opositor de Godoy i dels seus pares. Al seu entorn, o millor dit a l'entorn del canonge preceptor, es van aplegar una colla d'aristòcrates ressentits i alhora

desitjosos de formar part de la cort i dels beneficis que comportava la proximitat i la confiança dels monarques i que la presència de Godoy impedia.

La situació arribà a ser tant extrema que a l'entorn del príncep hereu es va formar l'anomenat *partido fernandino*, que tenia com a principal missió desprestigiar, amb tots els mitjans possibles, inclosa la calúnnia més grollera, no solament al valid Godoy sinó també als reis, i molt especialment contra la reina Maria Lluïsa. Els pocs escrúpols del jove príncep si afegien els del canonge però també els de la seva esposa, la princesa Maria Antonia de Nàpols, amb la qual s'havia casat el 1802. Les cròniques de l'època expliquen que l'habitació dels prínceps es va convertir en una mena de galliner des d'on s'escampaven les crítiques més terribles amb l'ajuda d'una part de la cort i molt especialment de la mà de els aristòcrates *fernandinos* com el duc del Infantado y San Carlos, el marquès de Ayerbe i els comtes de Orgaz, Teba i Bornos.

La mort sobtada de la princesa Maria Antonia el maig de 1806 no feu més que fer créixer el nombre de col·laboradors i augmentà, en la seva persona, les simpaties d'amplis sectors de la societat espanyola que el veien com la única oportunitat de futur, fins i tot com un redemptor, i que es frissaven per què assolís el tró, fins i tot abans de la mort del seu pare.

Un curt regnat de pocs dies: de gener a maig de 1808

Es en aquets context que es va gestar la conspiració de El Escorial que Carles IV neutralitzà reclouint al príncep a les seves habitacions i desterrant els seus màxim col·

Manuel de Godoy y Álvarez de Faria Ríos Zarosa (Badajoz, 1767 – París 1851), Guarda de cors ennoblit per Carles IV, arribà a ser primer Ministre o 'Ministre Universal' durant el regnat de Carles IV i reconegut com Príncep de la Pau. Va ser Duc d'Alcúdia i de Sueca. (ARXIU ARB)

La por de Carles IV a la Revolució Francesa el dugué a declarar la guerra a la França revolucionària; la guerra Gran, que es desenvolupà a la zona pirinenca, acabà amb la derrota de l'exèrcit espanyol, i amb costos humans i econòmics considerables. Les derrotes mili-

El Palau de Aranjuez
Entre el Tajo i el Jarama, fou residència reial temporal des de l'època dels Reis Catòlics. Felip II impulsa la seva total reforma encarregant l'obra als mateixos arquitectes que havien construït El Escorial, Juan Bautista de Toledo i Juan de Herrera, però les obres es van allargar molt. Convertit en palau d'estiu, Carlos III manà construir dues ales laterals i la nova decoració. (ARXIU ARB)

Caricatura del Congrés de Viena
El Congrés de Viena fou una conferència entre ambaixadors de les majors potències d'Europa que va ser presidit per l'estadista austríac Klemens Wenzel von Metternich. Va tenir lloc a Viena (Àustria), de l'1 d'octubre de 1814 al 9 de juny de 1815. El seu propòsit era el de redibuixar el mapa polític del continent després de la derrota napoleònica Francesa de la primavera prèvia i intentar controlar i eliminar les revolucions liberals que es pogueren produir mitjançant l'establiment de tot un seguit de monarquies absolutes arreu d'Europa. (ARXIU ARB)

laboradors, que ràpidament foren perdonats a instàncies de l'arquebisbe de Palmira, el sallentí Félix Amat. Aquesta situació enaltí els fernandins i desprestigià, encara més, Godoy i el rei. La segona oportunitat fou la que va tenir lloc, i amb èxit, els dies 17, 18 i 19 de març al Sitio Real de Aranjuez. El partit fernandí va organitzar un motí popular amb l'assalt de la residència de Godoy a Aranjuez, obligant al rei a signar la destitució del valido i a abdicar a favor del seu fill, tot sota l'atenta mirada de Napoleó.

La situació es va viure amb eufòria; arreu s'ompliren les esglésies per celebrar lluitis "Te-deum" en acció de gràcies; es van destruir estàtues i monuments dedicats a qui era equiparat amb Neró i a qui s'acusava d'avar, lladre, tirà, traïdor i libidinos. Per contra Ferran VII era exaltat com a llibertador i messies. *"Ya España ha resucitado /con su nuevo rey Fernando"*.

Els fets de El Escorial i d'Aranjuez foren determinants en el canvi d'actitud de Napoleó respecte a Espanya: va decidir incorporar a França les províncies espanyoles del nord, des de Pasajes i Fuenterrabía fins a Sant Carles de la Ràpita, establint a l'Ebro la nova frontera franco-espanyola. I per aconseguir-ho consolidà el seu exèrcit a la península i convocà

a Ferran VII i els seus pares a Baiona on a canvi d'una considerable xifra de diners, 30 milions anuals per a Carles, la seva esposa i Godoy, i 4 milions per a Ferran, tots abduïguin; aleshores Napoleó nomena rei d'Espanya al seu germà Josep Bonaparte. A Madrid, el poble es va aixecar contra els ocupants francesos el 2 de maig, iniciant-se així la Guerra de la Independència d'Espanya.

Un rei a l'exili, un país en guerra i el retorn de l'absolutisme

Durant el llarg període de la guerra del Francès, la gran majoria de la població espanyola, lluitava pel rei Ferran VII que l'Església havia mitificat amb el nom de "el Deseado", i per tot el que aquesta figura significava: la defensa dels valors tradicionals, la pàtria i la religió. Lluitaven també contra la por als canvis sobtats que portaven els francesos revolucionaris.

El text constitucional que s'aprovà el 19 de març de 1812 a Cadis declarava Espanya com una monarquia constitucional, la màxima representació de la qual era la família dels borbó i la persona de Ferran VII.

Vençudes les tropes napoleòniques Ferran VII creuà la frontera francesa el 1814 i entrà a la península per la Jonquera. Un cop a València, on l'esperaven els partidaris de l'absolutisme, abolí la Constitució de Cadis i començà la repressió contra els liberals i els afrancesats amb total impunitat. I es que vençut Napoleó, Europa va viure una onada contrarevolucionària; les potències guanyadores van redibuixar de nou el mapa d'Europa i, al Congrés de Viena celebrat el 1815, es van comprometre a defensar l'absolutisme i a perseguir el liberalisme. Ferran VII comptava amb el vist-i-plau i amb el suport de les potències europees.

La guerra contra Napoleó havia acabat però no pas els problemes; el balanç de pèrdues humanes era molt alt; les principals ciutats i infraestructures estaven destruïdes; les collites, perdudes; i el sector de la naixent indústria tèxtil, arruïnat.

Als problemes causats per la guerra calia afegir-hi les ona-

des successives de febre groga, la caiguda dels preus, la crisi de les exportacions d'aiguardents i el fort endeutament de l'Estat, que s'agreujava amb la pèrdua progressiva de l'imperi colonial americà, el qual aportava a l'Estat una importantíssima font d'ingressos i un ampli mercat per a la burgesia industrial i comercial. A partir de 1825, l'imperi colonial quedà reduït a les illes caribenyes de Cuba i Puerto Rico i als allunyats arxipèlags de les Filipines, les Marianes i les Caroline, al mig del pacífic.

Retrat de Ferran VII

Ferran VII es va casar quatre vegades. La primera esposa —es va casar a Barcelona el 6 d'octubre de 1802— fou Maria Antònia de Borbó-Dues Sicílies, filla del rei Ferran I de les Dues Sicílies i l'arxiduquesa Maria Carolina d'Àustria; va morir el 1806 sense haver tingut descendència. La segona esposa fou la Maria Isabel de Portugal, filla del rei de Portugal, amb la qual va tenir una filla, Maria Lluïsa de Borbó; va morir al cap de poc de néixer; la segona esposa morí en el segon part. Ferran VII es tornà a casar, per tercera vegada, amb Maria Josepa de Saxònia, filla del príncep Maximilià Maria de Saxònia i Carolina de Borbó-Parma; la reina morí el 1829 sense haver pogut donar descendència al rei espanyol. Fou la quarta esposa, amb la qual es casà el mateix 1829, Maria Cristina de Borbó-Dues Sicílies, filla del rei Francesc I de les Dues Sicílies i Maria Isabel d'Espanya, la que li donà descendència: el 1830 naixia l'hereva i futura reina, Isabel II; el 1832 la infanta Lluïsa Ferranda d'Espanya. (ARXIU ARB)

L'absolutisme de Ferran VII va esdevenir un autèntic polvorí; malgrat que tenia molts partidaris, la necessitat de disposar de més diners l'obligà a augmentar els impostos, cosa que provocà el descontentament, fins i tot entre els sectors benestants i l'aristocràcia. El rei és mostrava incapaç de resoldre els problemes, i els liberals, tot i l'exili i la forta repressió, preparaven l'avenç del liberalisme; veien molt clar que el procés iniciat a Cadis podia transformar i modernitzar la societat i l'Estat, sense córrer els riscos d'una revolució com la francesa.

L'exèrcit, majoritàriament progressista, va protagonitzar al llarg dels sis primers anys de regnat de Ferran VII, cinc *pronunciamientos*, que comptaven amb el suport de les societats secretes creades pels liberals. Diversos caps militars, acompanyats per les seves guarnicions i sense cap vessament de sang, van mobilitzar amplis sectors de la població per tal que

el monarca acceptés els principis constitucionals de Cadis. Els *pronunciamientos* fracassaven l'un darrera l'altre, però la força dels liberals no s'aturava.

Finalment, el 1820, el general Riego aconseguí el seu objectiu a Andalusia quan, amb les seves tropes, es negà a embarcar-se cap a Amèrica per sufocar el moviment d'independència de les colònies, s'hi afegiren altres ciutats, i l'aixecament es generalitzà arreu

Moneda de Ferran VII (ARXIU ARB)

del país. El rei es va veure obligat a jurar la constitució de Cadis.

L'esperança de canvi frustrada

El període del Trienni Liberal, àmpliament desenvolupat en aquets dossier per que fa a la realitat berguedana, fou un intent frustrat de reformar l'Estat, amb prudència i sense preses, per tal que alguns dels seus màxim èxits foren la supressió de la Inquisició i dels gremis – amb la conseqüent proclamació de la llibertat de comerç i indústria – i les reformes de la hisenda i de l'educació.

Els impostos augmentaren i es rebaiaren els sous dels funcionaris; es reduí el nombre de convents i les terres del clergat regular – monjos i frares – es van incorporar al patrimoni de l'Estat, alhora que s'intentà que els membres dels ordes religiosos s'integressin al clergat secular i s'integressin a les parròquies

Palau Reial de Madrid

El Palau Reial fou l'escenari de la vida política espanyola del segle XIX. Fou Felip V qui va encomanar la construcció del Palau Reial, les obres el qual van començar el 1738 i van finalitzar el 1764. És el palau més gran d'Europa occidental i ocupa una superfície de 135.000 m². A més de les seves extraordinàries dimensions conserva la decoració original amb una rica col·lecció de pintura – Velázquez, Tiépolo, Mengs, Caravaggio, Goya o Gasparini –, gran part de la rica col·lecció de mobles, rellotges i obres d'art dels fons de la família reial espanyola i la col·lecció dels stradivarius palatins, la més important del món d'aquests instruments. (ARXIU ARB)

del país. També es retallà el delme, (l'impost del 10% sobre els productes de la terra destinats a assegurar el manteniment del clergat i els seus edificis).

Les reformes en el camp de l'educació tenien com a objectiu aconseguir un ensenyament modern, que s'adequés a les necessitats de la nova societat, per la qual cosa es van crear escoles especialitzades i es regulà l'ensenyament primari, secundari i universitari. L'Estat es comprometia a garantir la gratuïtat de l'ensenyament i que tothom hi pogués accedir.

L'obra del Trienni no va poder tirar endavant. A més de l'oposició de la noblesa i sobretot de l'Església que esdevingué motor

Cadis

Va ser, al llarg de tot el segle XIX, el símbol del liberalisme: la ciutat on es va gestar la Constitució de 1812 i la ciutat que va aconseguir el triomf del pronunciamient liberal de Prieto que donà pas al Trienni Liberal (1820-1823). (ARXIU ARB)

de l'esclat antirevolucionari en perdre poder econòmic, el control de l'acanyament i prestigi social, les classes pageses també es van oposar als canvis; els impostos s'havien de pagar en metàl·lic i en quantitats fixes, i les terres dels monestirs van passar a mans dels més rics. Les reformes només tenien el suport de la burgesia urbana liberal.

Aviat van aparèixer arreu les partides de guerrillers, els realistes, organitzades pel clergat, i la contrarevolució es va estendre arreu de les zones rurals. Amb tot el Trienni Liberal no va acabar fins que Ferran VII va aconseguir l'ajuda de les potències europees que, amb el seu exèrcit, els Cent Mil Fills de Sant Lluís, van restaurar l'absolutisme.

Una dècada ominosa

Recuperat el poder absolut, Ferran VII va intentar actuar amb moderació, pressionat per les

monarquies absolutistes europees, que volien assegurar la estabilitat política a l'Estat espanyol; també per l'experiència acumulada durant l'etapa anterior. Aquesta política no va agradar a ningú. Els liberals, fortament reprimits i perseguits pels tribunals militars, continuaven conspirant i, amb la resta dels liberals europeus, s'organitzaven en societats secretes molt actives al llarg de tot el segle. Els realistes més radicals, els anomenats apostòlics, organitzaven la guerrilla que reclamava mesures més contundents a favor de l'Antic Règim.

Van ser anys de violència a tot el país, com ho demostren el fet que en els últims mesos de 1824 a Catalunya hi va haver més de dos mil assassinats. La societat espanyola estava dividida i es preparava una guerra civil, que va esclatar el 1827 a Catalunya, la dels Malcontents. Els Malcontents eren generalment gent de

les zones rurals que cridaven a favor de la Inquisició, acusaven els ministres de mal govern i alguns, els més radicals, començaven a demanar l'abdicació de Ferran VII a favor del seu germà, Carles M. Isidre, sota el lema "*Visca el rei Absolut, Visca la Santa Inquisició i morin els francesos*", és a dir l'exèrcit dels Cent Mil Fills de Sant Lluís que ocupaven Catalunya des de la fi del Trienni Liberal i que fou l'exèrcit encarregat de posar fi, ara també, a les revoltes dels Malcontents.

Tot i el desgavell provocat per aquesta guerra, els últims anys del regnat de Ferran VII foren anys de creixement, sobretot en el sector tèxtil. En són testimonis la creació de fàbriques de filats i teixits de cotó, l'important augment de les importacions de cotó en floca, la construcció de velers i l'expansió i la consolidació del mercat espanyol (teixits de cotó a canvi de cereals). La burgesia catalana es començà a organitzar

per reivindicar mesures protectionistes, mentre es preparava per intervenir políticament en el canvi que havia de donar fi a l'antic règim.

Enmig de les conspiracions, el rei publicà, el 1830, la Pragmàtica Sanció, que derogava la llei sàlica la qual prohibia a les dones l'accés al torn d'Espanya. Així assegurava la corona per a la seva filla, la futura Isabel II. Quan el rei Ferran VII va morir el 1833, la guerra civil carlina ja feia temps que havia començat.

NOTES

(1). La bibliografia sobre aquest conflicte es molt àmplia especialment des que l'any 2008 es celebrà els dos-cents aniversari del seu inici. L'Àmbit de Recerques del Berguedà destina el dossier de l'EROL núm 97, estiu 2008, a aquets conflicte.

Rosa Serra Rotés

DOSSIER

ANNA JUNYENT

1811-1833: Berga i el poder local

L'estudi del poder local. Consideracions generals

Abordar l'estudi del poder local és una tasca fonamental per tal de conèixer profundament els canvis produïts en el si de la societat, i més en l'època que ens ocupa, els anys finals de l'Absolutisme. Aquests canvis afectaren les relacions de poder però aquestes també van afectar i afavorir als canvis (1). L'estat liberal intentà avançar en la centralització i en el seu control (2), i d'aquí neix la importància de conèixer-los. No hi ha un únic poder local sinó que n'hi ha de diferent naturalesa: econòmica, política, social, ideològica. Aquest no pot ésser considerat com un objecte d'estudi

secundari, així com tampoc com una mera corretja de transmissió de l'Estat (3).

Partint d'aquestes premisses intentarem analitzar els trets originals que tingué el poder local berguedà. L'anàlisi s'ha abordat des d'una perspectiva social, però també s'han tingut en compte aspectes referents a la política i l'economia, ja que aquesta pluralitat de grups dins el poder local invalida qualsevol reducció del poder polític a simple instrument en mans d'un sol grup social (4). A més, intentarem defugir de la visió que considera el poder polític com a emanació del poder econòmic (5). Però aquest poder econòmic s'ha tingut en compte, ja que com apunta Jaume Suau,

és una esfera relativament autònoma del poder polític (6).

Composició social dels ajuntaments de Berga

La promulgació del Decret de Nova Planta implicà un canvi en l'ordenament polític i territorial. La nova organització dels ajuntaments per part de l'Estat, buscava l'eliminació de qualsevol obstacle que es pogués oposar a la difusió del poder reial al municipi. Per dur a terme aquests objectius es creà la figura del corregidor, que exercia d'intermediari entre les altes instàncies i els òrgans de govern territorials inferiors, tasca que desenvolupava amb gran eficàcia, ja que tots els batlles o alcal-

des majors, en el cas de Berga, hi estaven subordinats (7). L'alcalde major era, doncs, sempre afíal règim establert i tenia les mateixes atribucions que el corregidor en una escala menor (administrava justícia, presidia els ajuntaments i mantenia l'ordre públic) (8). Per dessota d'aquests càrrecs hi havia els regidors, que eren la part integrant del municipi, a diferència dels corregidors o alcaldes majors, que eren elements imposats des de l'exterior com a representants del rei. La seva funció era la de "*tener a su cargo el gobierno político y económico de sus ciudades, villas y lugares, y abasto y provisión para el común del pueblo* (...) (9).

El nombre de regidors variava segons la densitat demogràfica de